

Koněvova mise - chtěli Sověti obsadit Československo již v květnu 1968?

Jan Adamec¹

Ve slavné písni „Maršálové“ Jan Vodňanský a Petr Skoumal zpívali „... vcházejí maršálové / přicházejí maršálové / jen blázen šel by spát.“

Na jaře roku 1968 koncentrace sovětských maršálů na jeden kilometr čtvereční československého území vysoce převyšovala každoroční průměr. Jedna návštěva stíhala druhou. V čele jedné z nich byl i Ivan Stěpanovič Koněv, o jehož pomník se momentálně vedou spory.

Co vlastně v Československu dělal?

Podle historika Jiřího Fidlera „... svojí osobou zaštitil zpravodajský průzkum Československa před vpádem vojsk Organizace varšavské smlouvy.“²

Co se ale skrývá za příběhem, který připomíná zápletku ze slavného trezorového filmu Ucho, v němž hlavního hrdinu navštíví v noci jeho kamarád z vojny se svými kumpány, aby se s ním pobavili – ve skutečnosti jsou to estébáci, kteří mají dokončit instalaci odposlechových zařízení?

Kontext událostí, během nichž se Koněvova návštěva uskutečnila, byl mnohem širší. A dramatičtější.

Tah Koněvem na Budapešť

Na podstavec sochy maršála Koněva na náměstí Interbrigády v Praze 6 někdo červeneš nespřejoval data 1956, 1961, 1968. Možná v reakci na provokativní článek ruského ministerstva obrany o „prospěšnosti“ invaze vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 chtěl neznámý připomenout Koněvovo angažmá během maďarského povstání, druhé berlínské krize i invaze do Československa. Zastupitelstvo Prahy 6 v reakci schválilo, že by u sochy měla být informační tabulka, doplňující některé „mezery“ v Koněvově kariéře. Co by tam k roku 1956 nemělo chybět tak, aby Koněv nebyl vydáván málem za hlavního strůjce intervence, ale ani za nevinné „kolečko“ v soukolí sovětské moci?

Rok 1956 zastihl Ivana Stěpanoviče Koněva (1897-1973) jako náměstka ministra obrany a velitele spojených ozbrojených sil členských zemí rok staré Varšavské smlouvy. Jako v tuto dobu ještě oddaný stoupenec Nikity Chruščeva „kryl“ prvnímu tajemníkovi záda 19. října 1956 ve Varšavě. Chruščev se zde snažil udělat „pořádek“ mezi polskými komunisty. Koněvovi nařídil, aby do varšavských ulic vyslal tanky, a přiměl tak polské komunisty v čele Wladyslawem Gomulkou k povolnosti. Chruščev nakonec tanky odvolal, ale chybělo málo, aby si Koněv na své konto připsal i vojenskou intervenci proti Polsku.

Takřka současně vypuklo 23. října povstání v Maďarsku. Sovětské jednotky zde byly dislokované pod různými záminkami prakticky od konce války – nejprve aby zajišťovaly spojení se sovětskými jednotkami v Rakousku, pak na základě členství Maďarska ve Varšavské smlouvě. Když vyšli Maďaři do ulic, Chruščev po poradě s maďarskými

¹ Tato rešeršní přípravná studie neprošla jazykovou korekturou.

² Fidler, Jiří. Za víru, vládců a vlast: ruští a sovětské maršálové, Brno: Jota, 2005, s. 133.

komunisty povolal do Budapešti tanky, aby situaci „uklidnily“. Ve skutečnosti ji ale eskalovaly. Sověti se museli načas stáhnout, ale postupně v Moskvě převážil názor, že její zájmy nejlépe obhájí nová, masivní intervence. Ministr obrany Georgij Žukov navrhl na zasedání politbyra 30. října poslat do Maďarska svého náměstka Koněva, aby se tam ujal řízení vojenských operací. Koněva si vyžádal i sovětský emisar Anastas Mikojan, jenž přímo v Budapešti se znepokojením sledoval překotný přerod lidově-demokratického Maďarska v povstalecký, revoluční stát.³

Koněvovo jméno se v dokumentech k roku 1956 nevyskytuje často. Nevybočil z role poslušného vojáka plnícího rozkazy a nevyjadřoval politické stanovisko. S jednou výjimkou. Na jednání politbyra 1. listopadu byli pozváni i nečlenové tohoto klíčového politického orgánu země, včetně Koněva a předsedy KGB Ivana Serova. Každý z nich měl vyjádřit svůj názor – intervence ano, či ne. Koněv byl stručný: „Budapešť je v rukou povstalců. Anarchie se šíří, reakce slaví. Rozhodnutí: intervence.“ Když se ho Chruščev zeptal, jak dlouho mu bude trvat „obnovení pořádku“, odpověděl optimisticky, že tři dny. V tento moment se Koněv mohl proti invazi teoreticky postavit, a nebylo by to vnímáno jako vzpoura. Bylo by to ale proti všem postojům, které do té doby hájil.⁴

Druhý den Koněv odletěl do sovětského štábu v maďarském Szolnoku.⁵ Podle svědectví jednoho z velitelů, E.I. Malašenka svým podřízeným tlumočil rozhodnutí Kremlu: „...rozdrtit ozbrojené síly a obnovit pořádek v Budapešti. Maďarské jednotky, které budou klást odpor, odzbrojit.“⁶

Ráno 4. listopadu zahájila sovětská vojska operaci Vichr. V jejím čele stanul Koněv jako hlava vojsk Varšavské smlouvy. Žádní její jiní členové se ale intervence neúčastnili. Chruščev výslovně odmítl rumunské i československé návrhy na přímou vojenskou pomoc (nebereme-li v potaz některé jednotky maďarské armády, které se podílely na potlačení povstání proti svým krajanům).

Maďaři si pod dělostřeleckou palbou mohli přečíst první Koněvův rozkaz, v němž jejich pokus o svobodné, demokratické a socialistické Maďarsko zhodnotil jako „kontrarevoluční vzpouru“. Sovětská vojska měla poskytnout maďarskému lidu „bratrskou pomoc“ při obraně „socialistických výdobytků“, porážce „kontrarevoluce“ a odstranění hrozby „obnovy fašismu.“⁷

Koněvovy jednotky rozehnaly revoluční výbory, jejich členy občas zajaly a některé z nich deportovaly do věznic na Ukrajině. Převzaly roli okupační správy. Zabavovaly zbraně (podle hlášení celkem 181 766 kusů a 3 172 kulometů), hlídkovaly v ulicích, střežily budovy a kontrolovaly plnění výjimečného stavu. A likvidovaly centra odporu. Během povstání zahynulo 2 502, zraněno bylo 19 226 a popraveno 229 lidí, značná část z nich kvůli nebo v souvislosti s ozbrojeným bojem se sovětskými jednotkami. Ty ztratily 669 vojáků, 1540 jich bylo zraněno.

Koněvovy budapešťské zkušenosti se Chruščevovi hodily ještě jednou. V předvečer utajené stavby berlínské zdi v srpnu 1961 Koněvovi svěřil dohled nad sovětskými vojsky v NDR.

3 Sovetskij Sojuz i vengerskij krizis 1956 goda: dokumenty. Moskva: ROSSPEN, 1998, ss. 457, 468.

4 Tamtéž, ss. 495, 496, 497, 498.

5 Tamtéž, ss. 481, 482.

6 Tamtéž, ss. 512, 513.

7 Tamtéž, ss 557.

Chruščev táhl „Koně-vem“, jak to sám ve svých pamětech uvedl, proto, aby vyslal Západu jasný signál – v případě nutnosti potlačíme nejen vnitřní nepokoje, ale i ozbrojené akce Západu. Šlo hlavně o vnější demonstraci síly. Na schůzce se západními styčnými důstojníky na sovětském velení v Berlíně je Koněv podle historika W.R. Smysera naopak ujistil, že práva západních mocností nebudou stavbou zdi dotčena. Koněv měl totiž dohlédnout především na impulzivního vůdce NDR Waltera Ulbrichta, aby neučinil nějakou provokaci, která by odstartovala nežádoucí sovětsko-americkou konfrontaci. Když se vše "uklidnilo", Koněv byl povolán zpět do Moskvy.

Západní hranice v ohrožení

Historik David Povolný klade počátek reálných úvah o možné vojenské intervenci proti Československu již do února 1968. Podle něj prvotním impulsem byly „...dojmy, které v ČSSR na konci února získala sovětská delegace během setkání náčelníků generálních štábů Varšavské smlouvy a oslav 50. výročí vzniku Rudé armády, který se dnes v Rusku slaví jako Den obránců vlasti.“ Povolný uvádí dva důvody. Zaprvé jím měl být útek „...vedoucího tajemníka Hlavního výboru KSČ MNO generálmajora Jana Šejny přes Maďarsko a Jugoslávii do Itálie...“ a pak možnost (později uskutečněná) zrušení cenzury.⁸

Povolný se odvolává na vzpomínky velitele 24. samarsko-uljanovské motostřelecké divize, generálmajora G.P. Jaškina. Toho měl koncem února informovat velitel Příkarpatského vojenského okruhu, generálplukovník V.Z. Bisjarin tak, že si „...Jaškin domyslel, že svou divizi musí tajně připravit na zásah v zahraničí.“⁹

Triadvacátého března 1968 se konala schůzka zástupců zemí východního bloku v Drážďanech, na němž zaznělo podle Povolného „...vážné varování“.¹⁰ Pátého dubna 1968 byl přijat Akční program ÚV KSČ.

Po těchto událostech přikročilo podle Povolného „...sovětské armádní velení po dohodě s Brežněvem k plánování ozbrojené intervence.“¹¹

Podle Povolného vydal 8. dubna 1968 ministr obrany maršál A.A. Grečko direktivu GOU/1/87657 určenou pro Jižní skupinu sovětských vojsk v Maďarsku. Obdobné příkazy směřovaly i na Severní skupinu sovětských vojsk v Polsku a také na generálplukovníka V.F. Margelova, jenž velel výsadečným vojskům.¹²

V tomto příkazu bylo mimojiné uvedeno, že Sovětský svaz a další země socialistického bloku přivedou své jednotky za účelem pomoci Československé lidové armádě při ochraně vlasti od hrozícího nebezpečí.¹³

V případě, že by se jednotky ČSLA chovaly „nepřátelsky“, rozkaz nařizoval neodkladně přijmout opatření k jejich „lokalizaci“ a v případě možnosti i k odzbrojení.¹⁴

⁸ Povolný, D. První pokus Sovětů o vstup do Československa v květnu 1968. Dvacáté století/The Twentieth Century 2009/1, s. 175.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž.

¹³ Vasil'jeva, N. V. Rol' voennoj sily v „razrešenii“ krizisa : Sovetskie vojska v Čechoslovakii, In: 1968 god. „Pražskaja vesna“ : Istoričeskaja perspektiva. Sbornik statej. Moskva 2010, s. 137.

¹⁴ Tamtéž, s. 137.

Na plénu ÚV KSSS se 10. dubna 1968 projednával projev L.I. Brežněva "O současných problémech mezinárodní situace a boji KSSS za jednotku světového komunistického hnutí".

Vystoupil k tomu i Grečko, jenž v souvislosti s Československem konstatoval, že „...v současné době pokračuje kritika stavu ozbrojených sil Československa, probíhá kampaň ke změně vzdělání personálu směřující k "široké demokratizaci armády.“ Dodal, že „...jsme vždy připraveni, na základě rozhodnutí strany, spolu s armádami zemí Varšavské smlouvy přijít na pomoc československému lidu, pokud se imperialisté a kontrarevolucionáři pokusí odtrhnout socialistické Československo od zemí socialismu.“¹⁵

Podle vzpomínek generála A.M. Majorova, v té době velitele vojsk 38. armády dislokované v Příkarpatském vojenském okruhu na teritoriu Západní Ukrajiny, byl předběžný termín případné invaze do Československa, pod označením Vltava-666, stanoven na 11. dubna 1968. Plán podepsali Grečko a náčelník generálního štábu M.V. Zacharov.¹⁶

K tomu dodává Povolný, že již 12. dubna „je náčelník Hlavní operační správy GS SSSR generálplukovník. M. I. Povalij rozvážel velitelům zainteresovaných armád.“¹⁷

Podle svých vzpomínek Majorova s tímto plánem seznámil velitel Příkarpatského vojenského okruhu generálplukovník V.Z. Bisjarin 12. dubna za účasti Povalije. Na mapě bylo výslovně napsáno: „Plán k invazi 38. armády do Československa s cílem potlačení, a v případě nutnosti i zničení kontrarevoluce na jejím území.“¹⁸

Příkaz určoval 38. armádě zóny její působnosti u pěti československých oblastí - severní a jižní Moravu a střední, východní a západní Slovensko. Ke splnění úkolu byly vyčleněny 24., 30., 48. a 128. motostřelecké divize, 15. a 31. tanková divize a 12. motostřelecký pluk Bulharské lidové armády, jenž se nacházel v Bulharsku.¹⁹

Přesun jednotek se měl provést v přísně vymezené době. K dosažení hranice Moravská Ostrava – Brno bylo nutné překonat vzdálenost 500-550 km do 24 hodin od zahájení akce. Velitelství armády, jež mělo být na západním Slovensku (vzdálenost 400-500 kilometrů), mělo být ustaveno v horizontu 16 až 18 hodin od zahájení akce.²⁰

Signál k akci zněl Vltava-666.²¹

Horký květen 1968

Jednu z prvních velkých "maršálských" návštěv vedl ve dnech od 24. až 25. dubna 1968 velitel Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy, maršál I. I. Jakubovskij. Československo navštívil po NDR, Polsku a Bulharsku. Jednal s ministrem obrany Martinem Dzúrem, ale i dalšími představiteli, včetně Dubčeka. Jeho návrh, aby velení Varšavské

¹⁵ Tamtéž, s. 137.

¹⁶ Tamtéž, s. 137-138.

¹⁷ Povolný, První pokus Sovětů, s. 175.

¹⁸ Vasil'jeva, N. V. Roľ voennoj sily, s. 138.

¹⁹ Tamtéž, s. 138.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž.

smlouvy mohlo přímo disponovat dvěma československými divizemi, byl odmítnut, stejně jako návrh, aby se se vojenské cvičení, které bylo plánováno na září, přeložilo již na květen.²²

Čtvrtého května 1968 na pozvání sovětské strany přijela do Moskvy československá delegace vedená Dubčekem na jednání, která začala 5. května. Dubček, Černík, Smrkovský a Bilak jednali s Brežněvem, Kosyginem, Podgorným, Katuševem a Rusakovem. Jednání skončilo 6. května a Brežněv vyjádřil znepokojení nad situací v Československu. Jeden z příslibů z československé strany zněl, že se výše zmíněné cvičení bude konat v dřívějším termínu.²³

Jednání podle historika Rudolfa Pichoji vyvolala na sovětské straně neskrývané podráždění.²⁴ Brežněv proto jako první tajemník musel jednat. Na zasedání politbyra 6. května 1968 řekl, že Dubček na něj dělá dojem, že říká jedno, a dělá absolutně něco jiného. Demonstroval to na příkladu, že mi Dubček slíbil, že „ochrání kádry“, ale ve skutečnosti vyměnil všechny kádry odshora dolů. Nelíbil se mu ani nový program KSČ, u něhož viděl možnost restaurace kapitalismu. Vysoce cenil Bilaka, u něhož vycítil obavu o situaci v Československu.²⁵

Při své rekapitulaci jednání s československou stranou Brežněv neskrýval zklamání. Podle něj sice rozhovory trvaly více než devět hodin, ale od československých soudruhů se mu nepodařilo získat jasnou odpověď na žádnou klíčovou otázku.²⁶ Podle jeho slov se českoslovenští soudruzi ani nesnaží dospět k závěru, kam to všechno dospěje. Nemají o osud národa žádné obavy, ani o osud strany.²⁷ Dubčeka označil nejen za slabou, ale dokonce za „pochybnou“ osobnost.²⁸ Jeho akce nás přesvědčují o tom, že si jako cíl stanovil likvidaci strany a všech výdobytků socialismu.²⁹

Brežněv ale šel ještě dál: „Musíme bránit nás a celý socialistický tábor na Západě, na hranici s Rakouskem a SRN. Vycházíme z toho, že na západoněmecké straně hranice stojí 21 divizí, amerických a německých. Od českých soudruhů jsem se to nedozvěděl, ale zhruba tak odhadujeme, že z jejich strany na hranicích nic vážného/skutečného není... Naše politická opatření nevedla k žádoucím výsledkům. Jsme si vědomi toho, že přivedení vojsk a přijetí dalších opatření, které plánujeme, vyvolá bouři v buržoazním tisku. Evidentně i v tom českém. Ale co, nebude to poprvé. Zato ale ochráníme socialistické Československo, poté si každý rozmyslí, že s námi se nežertuje. Pokud budeme mít deset divizí na našich hranicích se SRN, jednání budou vypadat úplně jinak.“³⁰

Podle historičky N.S. Vasiljevové se neshody mezi KSČ a KSSS proměnily v mezinárodní konflikt, během něhož sovětská strana začínala přijímat opatření, která narušovaly suverenitu Československa.³¹

Rozhovory ukázaly, že obě strany hovoří jinou řečí, podle ní žádnému ze sovětských vůdců nedošlo, že reálné změny v ekonomickém a politickém systému jsou nutné.³²

²² Benčík, Antonín. Operace "Dunaj": vojáci a Pražské jaro 1968: studie a dokumenty. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. 266 s. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR; sv. 18., s. 24.

²³ Tamtéž, s. 27.

²⁴ Pichoja, R. G. Sovetskij Sojuz: istorija vlasti: 1945-1991. Novosibirsk: Sibirskij chronograf, 2000, s. 281, 282.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Vasil'jeva, N. V. Rol' voennoj sily, s. 139.

³¹ Tamtéž, s. 140.

Brežněv také navrhl řadu vojenských opatření, včetně přesunů vojsk a vojenských cvičení.³³

Potvrdil, že 6. května se na Vojenské radě projednávaly konkrétní opatření a plány v souvislosti s danou situací.³⁴

„Mise dobré vůle“

Chybí nám zatím onen zápis z porady Vojenské rady, který by potvrzoval onen soubor opatření, které se na začátku května 1968 rozhodlo sovětské politické i vojenské vedení uvést v život. Máme-li ale věřit jednomu z klíčových svědectví o dění ve vojenských strukturách - vzpomínkám velitele 24. Samarsko-Uljanovské divize G. Jaškina,³⁵ pak sovětské velení již řadu akcí naplánovalo předem a pak je na Vojenské radě předložilo Brežněvovi ke schválení.

Podle těchto vzpomínek Jaškina již v únoru 1968 velitel Příkarpatského vojenského okruhu informoval, že je třeba „...divizi tajně připravovat na vyřešení „náhle“ vzniklých úkolů za hranicemi vlasti.“

A již pátého května ráno, tedy v době, kdy ještě probíhala československo-sovětská jednání, na jejichž průběh si Brežněv tolik stěžoval, obdržel Jaškin rozkaz, aby se dostavil do štábu na poradu s veliteli, včetně s velitelem vojenského okruhu, generálplukovníkem V. Z. Besjarinem.

Ten mu pak telefonoval z kabinetu náčelníka generálního štábu ozbrojených sil SSSR: „Vyhlásit v divizi poplach a do rána 5. května ji soustředit v záložním prostoru. Konkrétní úkoly pro další činnost obdržíte ode mne kolem osmé hodiny ráno. Divizi přesuňte bez spěchu a ruchu. Úkol předejte každému veliteli osobně a ne prostředky běžného spojení.“

Pak s ním hovořil ještě náčelník generálního štábu maršál Zacharov s tím, že divize bude plnit úkoly „za hranicemi vlasti“: „...divize se bude nacházet v předvečer a během oslav velkého vítězství nad fašistickým Německem na území bratrských socialistických zemí (v Polsku a Československu) a bude plnit pouze misi dobré vůle. Konkrétní úkoly vám zadá váš velitel a dále se budou zpřesňovat podle situace.“ Podle Jaškina mu ještě maršál popřál úspěch a motivoval jej tím, že zdůraznil, že „...pouze jediné divizi byla vedením strany dána důvěra k vyplnění takového čestného a odpovědného internacionálního úkolu.“³⁶

Tento prvotní úkol Jaškinova divize splnila a dostala se do daného prostoru Cieszyn-Český Těšín,³⁷ o čemž podle svých vzpomínek Jaškin „... podal hlášení veliteli okruhu. Radoval se a několikrát se ptal, zdali jsme dorazili v plném počtu. A může-li o tom podat hlášení ministrově obrany. Tvrdil jsem, že ano. Několikrát mne po telefonu obejmul.“

Důležitá byla i koordinace s polskou stranou. Podle historiků Benčíka, Navrátila a Paulíka Moskva také instruovala svého velvyslance ve Varšavě A. Aristova, aby sdělil prvnímu tajemníkovi PSDS W. Gomulkovi tuto zprávu: „V důsledku vzniklé situace ÚV KSSS a

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Vojenské řešení, s. 123 – 124.

³⁶ Vasil'jeva, N. V. Rol' voennoj sily, s. 139.

³⁷ Povolný, První pokus Sovětů, s. 175 - 176.

sovětská vláda považuje za nezbytné uskutečnit cvičení sovětské motostřelecké divize na území Polska, poblíž polsko-československých hranic, v prostoru Cieszyn-Bielsko--Biala-Pszczyna (60 km jižně od Katovic). Přesun divize uskutečnit v průběhu 7.-8. května tak, aby hlavní síly divize dorazily do uvedeného prostoru v ranních hodinách 8. května.³⁸

Přesun se uskutečnil s podporou Severní skupiny vojsk (generálplukovník N. Škadov) a Slezského vojenského okruhu PLA (armádní generál F. Siwicki).

To ale nebyly jediné aktivity, které se pravděpodobně odehrávaly za zády nejvyššího československého vedení – alespoň tedy některých. Prakticky ve stejnou dobu se ve dnech 3. a 4. května podle historiků Benčíka, Paulíka a Navrátila konala tajná schůzka vedoucích představitelů KV KSČ a KNV Ostrava a člena předsednictva ÚV KSČ D. Koldra s představiteli PSDS v čele s tajemníkem katovického vojvodství E. Gierkem. Příznačné bylo, že jedním z účastníků jednání byl i náčelník StB Ostrava plk. Jaroslav Hrbáček. Cíl byl jasný – „aktivizovat odpor proti revizionistům“. Za několik dní mělo proběhnout zasedání předsednictva ÚV KSČ (7. – 8. května) a také porada tajemníků OV, MV a KV KSČ (12. – 13. května). Od obou zasedání si „bojovníci proti revizionismu“ slibovali, že se přijmou rozhodná opatření, včetně personálních.³⁹ Z porady také vzešel nápad, že by se tento směr podpořit i veřejnou demonstrací „zdravých sil“.

Podle Povolného se jí měla stát československo-polská manifestace spojená s oslavami 23. výročí osvobození Československa a s 50. výročím jeho vzniku, která se měla konat 9. května 1968 od 10:00 v Ostravě a v Českém Těšíně. Důležitá byla mezinárodní účast, samozřejmě koordinovaná se Sověty a Poláky – za československou stranu měl vystoupit Alois Indra, za PLR Gierk a za ÚV KSSS první tajemník oblastního výboru ve Volgogradu L. S. Kuličenko.⁴⁰

Informována byla samozřejmě i sovětská strana. O této aktivitě informoval L. Brežněv představitele „varšavské pětky“ na schůzce v Moskvě 8. května.⁴¹

Jenže kromě politické manifestace k tomu sovětská strana ještě přidala i demonstraci vojenské síly, která v první fázi mohla vypadat jako první pokus o invazi do Československa. Jak podotýká Fidler, „...žádný ze sovětských vůdců si vůbec nepřipustil, že by o tomto rozhodnutí měli informovat československou stranu, natož ji žádat o dovození.“⁴²

Osmého května

Jaškin se pak ve svých vzpomínkách vrátil k večeru 8. května, kdy jeho divize byla podle jeho slov „...plně připravena“ několik kilometrů od československých hranic. Nástupu jednotek byl přítomen i maršál Sovětského svazu I.I. Jakubovskij, jenž Jaškina podle svých slov „...srdečně objal, poděkoval za úspěšné splnění první části a vyhlásil nový úkol.“

³⁸ Benčík, Antonín; Paulík, Jan a Navrátil, Jaromír. Vojenské otázky československé reformy 1967-1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967-1968). 1. vyd. Brno: Doplněk, 1996 (Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; díl 6, sv. 1), s. 122.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Povolný, První pokus Sovětů, s. 177.

⁴¹ Benčík, Paulík, Navrátil, Vojenské otázky československé reformy 1967-1970, s. 122.

⁴² Fidler, Jiří. Osvoboditel: život maršála Sovětského svazu Ivana Stěpanoviče Koněva. Vyd. 1. Brno: Books, 1999. 219 s., [16] s. obr. příl. Jota military; sv. 40. s. 187.

Jakubovskij Jaškinovi nařídil, aby jeho divize kolem 11:00 následující den, tj. 9. května, překročila polsko-československou hranici u Těšína a směřovala na Brno, odkud měly jednotky pokračovat na České Budějovice a Tábor a na konci 10. května skončit „...devadesát kilometrů západně od Slaného a v součinnosti s vojsky československého západního okruhu (zvláště s první tankovou divizí) uzavřít západní hranici ČSSR.“ Kromě samotného pochodu měla divize plnit i úkol politicko-symbolický. Podle Jaškinových slov měla „divize, která tyto oblasti osvobozovala od německo-fašistických vojsk, divize spojená se jménem Vladimíra Iljiče Lenina /.../ svojí „návštěvou blahodárně působit na tehdy vzniklou situaci“.⁴³

Tento úkol byl důležitý i z hlediska samotného průjezdu divize československým územím. Bylo totiž důležité, aby sověští vojáci nereagovali na případné očekávané projevy odporu ze strany civilních obyvatel. Jaškin to ostatně sám zdůraznil: „Bylo mi uloženo - v případě vzniku provokačních akcí - jít na vlastní oběti, ale nedopustit krveprolití nevinných lidí.“

Podle Jaškina se plánovalo, že než divize zahájí svůj pohyb směrem k československým hranicím, bude se konat tzv. mítink družby, organizovaná manifestace jednoty a přátelství mezi československým a polským lidem. Tento mítink měl začít v 10:00 9. května, tj. jednu hodinu předtím, než měla divize překročit hranice. Účastnit se měl první tajemník katovického vojvodského výboru Edward Gierek a první tajemníkem KV KSČ Leopold Kovalčík.

Následující Jaškinův popis dopolední situace vypadá jako z nějakého absurdního filmu – kdyby ovšem nešlo o tak závažnou věc: „Devátého května kolem 10.00 se v polské části města, přímo u hraniční závory, shromáždil svátečně oděný a naladěný lid. Hrály orchestry. Všude byly transparenty hlásající přátelství mezi našimi národy. Ale bohužel, nic takového nebylo vidět na druhé straně. Bylo již více jak 10 hodin a Češi nikde.“

Asi ve čtvrt na jedenáct byla sovětská strana podle Jaškina informována (přijel tajemník Městského výboru KSČ v Karvině Jaromír Brovják), že údajně „...československá delegace byla rozeznána v oblasti mezi Karvinou a Těšínem, a v lese, který se nachází kilometr od Těšína, se soustřeďují tanky s hlavními namířenými do Polska.“

K tomu ale historici Benčík, Navrátil a Paulík dodávají, že naopak „...polské bezpečnostní orgány vracely zpět československé občany, kteří chtěli využít situace k návštěvě Polska, aby se neprozradila nedaleká přítomnost sovětských jednotek.“⁴⁴

Z Jaškinových vzpomínek vyplývá, že sovětské velení s tímto vývojem pravděpodobně nepočítalo. Když totiž Jaškin informoval Jakubovského, jenž převzal velení a měl Jaškina přímo úkolovat v průběhu této operace, měl mu maršál sdělit: „Shod'te tyto tanky do řeky a přesně v 11.00 překročte hranici a začněte plnit úkol.“

Zkusme si představit tuto situaci – sovětské tanky překračují československou hranici, naráží na československé tanky a jedinou možností, jak je „shodit do řeky“ je zahájit palbu a zničit je. Sověští velitelé tak mohli vyvolat ozbrojený konflikt se svým spojencem. Je pravděpodobné, že Jakubovskij nebyl na „telefonu“ sám, ale rozhodoval se v přítomnosti nejvyššího politického vedení. Jedině tak si lze vysvětlit, že Jaškinovi údajně volal ani ne za dvě minuty: „Hled', abys neudělal to, co jsem ti v zuřivosti přikázal. Stůj na místě a čekej na

⁴³ Benčík, Paulík, Navrátil, Vojenské otázky československé reformy 1967-1970, s. 122 – 124.

⁴⁴ Benčík, Paulík, Navrátil, Vojenské otázky československé reformy 1967-1970, s. 122. Viz též Povolný, První pokus Sovětů, s. 177.

pokyny“. V centru zřejmě vyhodnotili situaci jako příliš „nebezpečnou“ a avanturistickou akci odvolali. Závažnost situaci si zřejmě uvědomoval i Jaškin, jenž měl podle svých vzpomínek Jakubovskému odpovědět: „Soudruhu maršále Sovětského svazu, já tak činím. Věděl jsem, že přijmete jiné rozhodnutí.“ Jakubovskij mu na to měl odpovědět: „Vidíš, společná škola nebyla nadarmo, rozumíme si na slovo. Jsi chlapík.“

Podle informací, které měl později k dispozici Jaškin, byla „... tanková rota z Opavy o deseti tancích zaktivizována bojovým poplachem k provedení taktického bojového cvičení roty.“ Podle Jaškinových informací to mohl být přímo městský tajemník MV KSČ v Ostravě Radomil Gaj, jenž tento poplach inicioval nebo se v něm nějak angažoval. Podle historika Povolného ale „...objektivně lze ale dosti pochybovat o tom, že by takovou pravomoc vůbec měl. Těžko dnes ovšem soudit, co všechno bylo součástí plánu, kde pravděpodobně selhal při koordinaci celé akce lidský faktor nebo kde se objevily komplikace, se kterými se nepočítalo.“⁴⁵

Přes tento vojenský „neúspěch“ se ale manifestace nakonec konala a podle Benčíka, Paulíka a Navrátila, „... manifestace i přijaté rezoluce vyzněly jednoznačně v prosovětském duchu pod příznačným heslem Z pozic socialismu neustoupíme - jednotu bratrských národů uhájíme.“⁴⁶

V neoficiálním rozhovoru A. Indry s E. Gierkem po manifestaci - podle pozdější výpovědi A. Indry – Gierek před účastníky setkání veřejně prohlásil, že „pokud se bude situace v Československu dále zhoršovat, není vyloučeno vojenské řešení“, a upozornil na sovětské jednotky rozmístěné nedaleko Cieszyna.⁴⁷

V roce 1996 historici Benčík, Paulík a Navrátil vyslovili názor, že bylo „...více než pravděpodobné, že pokus o přesun divize do Československa má značně širší zázemí, než je dosud známo, a že sovětská strana jej koordinovala s řadou dalších akcí.“⁴⁸

O několik let později Povolný přidal další střípek do mozaiky: „... pokud si však naznačenou trasu zakreslíme do mapy, zjistíme pozoruhodné skutečnosti. Zatímco v Táboře v té době sídlilo Velitelství Středního vojenského okruhu, druhá linie postupu se „nenápadně“ přibližovala k Velitelství Západního vojenského okruhu V Příbrami a některá svědectví naznačují, že by se v prostoru Karlových Varů generál Jaškin mohl potkat s jinou sovětskou divizí, která v té době stála u československých hranic V NDR. /.../ Navíc již 5. května dostal jeho - pro případ invaze - dočasně nadřízený generálporučík A. M. Majorov z generálního štábu šifrovaný telegram, který mu nařizoval uvést své velitelství a vojska 38. armády do zvýšené bojové pohotovosti a vyvést je do záložních prostorů soustředění. Útvary a součásti na snížených počtech v době M-5 (tzn. do pěti dnů od vyhlášení mobilizace) uvést do stavu plné bojové pohotovosti a 24. motostřeleckou divizi mít 7. května na cvičení V Polsku jihovýchodně od Krakova, kde i vejde do podřízenosti velitele Slezskeho vojenského okruhu generálplukovníka F. Siwického. /.../ Velitelství Majorovy armády, včetně jednotek jeho bojového a materiálního zabezpečení, 17 mělo být 7. května ráno „na dohled“ od hranice s ČSSR, či přesněji 7 km severovýchodně od Užhorodu. Signál pro invazi podle plánu gen. Povalije Vltava-666 však tehdy ještě nepřišel, a tak Majorov ještě dlouho netušil, že 128. motostřelecká divize, kterou dle rozkazu rozmístil v prostoru Užhorod - Mukačevo -

⁴⁵ Povolný, První pokus Sovětů, s. 177.

⁴⁶ Benčík, Paulík, Navrátil, Vojenské otázky československé reformy 1967-1970, s. 122.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Benčík, Paulík, Navrátil, Vojenské otázky československé reformy 1967-1970, s. 122.

Beregovo možná mohla být onou třetí divizí, která by šla středem Slovenska na Velitelství východního vojenského okruhu v Trenčíně.“⁴⁹

Koněv v Praze

Brežněv po zasedání Vojenské rady 6. května mimojiné také řekl: „Dnes jsme se na Vojenské radě podívali na různé otázky a zhodnotili jsme již plány našich konkrétních praktických opatření v souvislosti s komplikující se situací. Prvním naším krokem bylo – navrhli jsme jim vyslat 20 až 25 maršálů a generálů v čele s maršály Koněvem a Moskalkem na oslavy Dne vítězství... Zvážili jsme také celou řadu jiných opatření, o nichž budu informovat později.“⁵⁰

V krátkém časovém horizontu již druhá návštěva vysoce postavených sovětských vojenských představitel. A rozhodně ne poslední.⁵¹ Kontext, v jakém se o návštěvě maršála I. S. Koněva ve dnech 8. až 14. 5. 1968 rozhodlo, naznačuje, že nemohlo jít jen o běžnou návštěvu hrdiny Velké vlastenecké války, jenž se vrací na místa, která osvobodil.

Podle Fidlera sovětské politické vedení v tuto dobu zvažovalo dvě varianty vojenského řešení - buď obsadit alespoň část československého území „...nenadálým postupem jedné sovětské divize, kterou by v případě úspěchu rychle následovaly další,“ a nebo připravit masivní intervenci a okupaci celé země. K tomu ale bylo podle Fidlera potřeba provést „...dokonalou rekonoskaci území na hlavním směru plánovaného útoku.“⁵²

A to mělo být úkolem Koněvovy mise, v níž bylo „...několik desítek důstojníků v úloze „poradců“ – s přesně stanovenými výzvědnými úkoly.“⁵³

Fidler v tomto Koněva hodnotí poměrně ostře: „Lze se pouze podívat, že se nejvyšší vojenští hodnostáři skutečně propůjčili k tomu, aby tvořili kulisu a fakticky kryli špionážní práci podřízených. V otázkách etiky však nikdy nebylo možné klást na Sovětský svaz evropská měřítká.“⁵⁴

Dalším cílem mělo podle Plíhalové být „...seznámit se s názory tradičně nejsilnější opory komunistického režimu - dělnické třídy.“⁵⁵

V prvé řadě je tu otázka, jak onu misi nazvat. Plíhalová ji nazývá „Koněvovou“ (a podobně ji prezentoval i dobový československý tisk), Brežněv hovoří o delegaci v čele s Koněvem a Moskalkem. (Není to detail – může nám pomoc zvážit „Koněvovu“ vinu. Moskalko byl v tuto dobu náměstkem ministra obrany. Koněv byl zase symbolem osvobození Prahy a Československa. Navíc již Československo několikrát navštívil při příležitosti oslav výročí osvobození).

Cílem mělo být zhodnotit nálady lidí a také připravenost „zdravých sil“ bojovat s kontrarevolucí,⁵⁶ a také vyvinout tlak na československé vedení, což otevřeně přiznal i

⁴⁹ Povolný, První pokus Sovětů, s. 176.

⁵⁰ Pichoja, R. G. Sovetskij Sojuz.

⁵¹ Zdenka Plíhalová: Vojenské řešení Pražského jara 1968

<http://www.policie.cz/clanek/vojenske-reseni-prazskeho-jara-1968.aspx>

⁵² Fidler, Osvoboditel, s. 186.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Zdenka Plíhalová: Vojenské řešení Pražského jara 1968

<http://www.policie.cz/clanek/vojenske-reseni-prazskeho-jara-1968.aspx>

Brežněv na zasedání nevyšších představitelů spřátelených zemí, které se konalo o pár dní později v Moskvě 8. května 1968.⁵⁷ Tam se vlastně bez československé účasti sešli „budoucí interventi (MLR, PLR, BLR a NDR) a Brežněv na tomto zasedání, které bylo zahájeno v stejný den, kdy Koněv přistával v Praze, získal od Gomulky, Ulbrichta, Kádára a Živkova jasný souhlas k ostrému postupu vůči československému vedení, včetně použití armády jako nátlakového prostředku.⁵⁸

Brežněv chtěl podle svých slov vysláním vojenské delegace ukázat, že Sovětský svaz podniká konkrétní kroky, abychom pomohli našim přátelům bránit vedoucí úlohu KSČ a bojovat za věc socialismu v Československu.⁵⁹

Koněvova mise začala ve stejný den jako zasedání "varšavské pětky". Ani její účastníci, ani československá strana neměli mnoho času se připravit. Podle Plíhalové bylo o odjezdu delegace rozhodnuto 7. května v ranních hodinách (tj. po politickém rozhodnutí na nejvyšší úrovni se rozkaz začal provádět a realizovat). Někteří členové delegace byli podle Plíhalové „...dopraveni např. z Rígy, Kyjeva, Charkova během téhož dne.“⁶⁰

Podle Benčíka osmého května právě zasedala Vojenská rada československého MNO, na níž se dostavil zástupce Spojeného velení při MNO, sovětský generál Kuščev, a oznámil československým generálům, že Koněvova delegace přilétá na Ruzyň. Džúr přerušil jednání a odjel je uvítat. Na dotaz, kdo je pozval, Koněv měl odpovědět, že přijeli za prezidentem Svobodou jako starým frontovým kamarádem, aby mu poblahopřáli ke zvolení prezidentem, kterým se stal ale již 30. března.⁶¹

Jak podotýká Fidler, „...nikdo se tehdy neodvážil pozastavit nad skutečností, že blahopřání přichází poněkud opožděně, neboť Svoboda byl zvolen hlavou státu již 30. března 1968.“⁶²

Stopy Moskalenko-Koněvovy mise můžeme sledovat z veřejných zdrojů – referoval o ní denní tisk. Rudé právo o delegaci referovalo jako vedené právě Koněvem, jenž byl společně s Moskalenkem přijat prezidentem Svobodou ve středu 8.5. Rudé právo to popisovalo jako „...setkání starých přátel, spolubojovníků z východní fronty z druhé světové války“, během něhož Koněv Svobodovi poblahopřál ke zvolení prezidentem.⁶³

Koněv byl pak hostem na slavnosti k 23. výročí osvobození, která se konala v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka 9. května. Kromě prezidenta Svobody se jí účastnili i Dubček, Černík či Kriegel.⁶⁴ Hlavní projev měl prezident Svoboda a po něm vystoupil Koněv, aby „...tlumočil

⁵⁶ Report on statements by Ukrainian journalists in the CSSR, May 30, 1968, in: TsDAHOU, F. 1, Op. 25, Spr. 28, Ll. 128-134. Central State Archive of Public Organizations of Ukraine (TsDAHOU), obtained from: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113086>.

⁵⁷ Pichoja, R. G. Sovetskij Sojuz, s. 283.

⁵⁸ Benčík, Operace "Dunaj".

⁵⁹ Report on statements by Ukrainian journalists in the CSSR, May 30, 1968, in: TsDAHOU, F. 1, Op. 25, Spr. 28, Ll. 128-134. Central State Archive of Public Organizations of Ukraine (TsDAHOU), obtained from: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113086>.

⁶⁰ Zdenka Plíhalová: Vojenské řešení Pražského jara 1968 <http://www.policie.cz/clanek/vojenske-reseni-prazskeho-jara-1968.aspx>

⁶¹ Benčík, Operace "Dunaj", s. 32.

⁶² Fidler, Osvoboditel, s. 187.

⁶³ Delegace Sovětské armády na oslavách našeho osvobození, Rudé právo, 9.5. 1968, s. 1, 2.

⁶⁴ Přátelství se sovětským lidem si nedáme nikdy narušit, Rudé právo, 11.5. 1968, s. 1, 2.

účastníkům manifestace pozdravy sovětského lidu i jeho ozbrojených sil a připomněl historický význam porážky fašismu i společné cesty socialistických zemí.⁶⁵

Podle Rudého práva pak účastníci manifestace jednomyslně přijali poselství lidu Sovětského svazu, v němž se mj. říká: „československý lid nikdy nezapomene, že to byla sovětská armáda, která měla rozhodující podíl na zničení hitlerovského fašismu a na osvobození naší vlasti, které našemu lidu otevřelo cestu k budování státu na socialistických základech. Vysoce oceňujeme vaše porozumění pro naše problémy - končí poselství - vaše přátelství a důvěru.“⁶⁶

Zcela jinak ale vnímali průběh této události na sovětské straně. Když vlivný muž sovětského politbyra a vášnivý zastánce intervence Petro Šelest referoval 30. května 1968 o zjištěních ukrajinských novinářů v Československu, zmínil právě i oslavy 23. výročí osvobození Československa. A ne zrovna v pozitivním světle. Konstatoval, že v Československu během dubna a května vzrostly antisovětské a antisocialistické nálady. Dokládal to na tom, že z vysílání rozhlasu i televize zmizely pravidelné relace pokrývající dění v Sovětském svazu, v Praze měly skončit kurzy a studijní skupiny zabývající se výukou ruského jazyka. V Brně se během oslav 23. výročí osvobození měly bát strhávány sovětské vlajky. V Praze se zase podle Šelestových zdrojů měly objevovat nápisy na plotu parku (PKOJF), „Pryč s komunismem!“, „S Císařem za svobodu,“ či „Demokracie + Císař = Svoboda.“⁶⁷ Podle Šelesta si ukrajínští novináři v Praze během oslav všimli pokusů oslavy narušit, během Svobodova a Koněvova projevu několikrát vypnuli mikrofony (není specifikováno kolikrát). Novináři také s nevolí sledovali, že se na koncertu zazněly parodie sovětských písní.⁶⁸

Devátého května se konala na Hradě oficiální recepce a oslavy pak pokračovaly v klášteře barnabitek. Byl tam i Dubček a Džúr. Podle Benčíka kolem jedné hodiny ranní převzal generálmajor Šmoldas telefonát, v němž mu dozorcí generál z generálního štábu oznámil, že v blízkosti československých hranic se ve směru Varšava - Kladsko soustřeďují dvě divize. Začínalo společné československo-polské cvičení, které trvalo až do 23. května.⁶⁹ Podle Benčíka právě účast sovětských jednotek měla plnit úloha jakéhosi pokusného balonku ke zjištění postoje čs. lid k eventuálnímu vstupu sovětských vojsk na území Československa.⁷⁰

Není zcela jasné, zda Dubček vůbec věděl o pokusu o překročení hranice ze strany Jaškinovy divize – to se totiž odehrálo dopoledne 9. května, a to by se již dozvěděl během dne. Je to zvláštní, zvláště vzhledem k akci československé jednotky z Opavy.

Když se Dubček o manévrech dozvěděl ve 3 hodiny ráno na recepci, údajně měl prohlásit: "Já je sem nepustím, jak je mám rád, tak je sem nepustím."⁷¹

Manévry vzbudily na československé straně poměrně velké pozdvižení a vyústily podle Benčíka k pozvání klíčových vojenských představitelů SSSR v čele s ministrem obrany

⁶⁵ Tamtéž. Viz též Report on statements by Ukrainian journalists in the CSSR, May 30, 1968, in: TsDAHOU, F. 1, Op. 25, Spr. 28, Ll. 128-134. Central State Archive of Public Organizations of Ukraine (TsDAHOU), obtained from: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113086>.

⁶⁶ Přátelství se sovětským lidem si nedáme nikdy narušit, Rudé právo, 11.5. 1968, s. 1, 2.

⁶⁷ Report on statements by Ukrainian journalists in the CSSR, May 30, 1968, in: TsDAHOU, F. 1, Op. 25, Spr. 28, Ll. 128-134. Central State Archive of Public Organizations of Ukraine (TsDAHOU), obtained from: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113086>

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Benčík, Operace "Dunaj", s. 33.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž, s. 34.

Grečkem k jednání do Československa, aby si obě strany vyjasnily stanoviska.⁷² Sovětská strana se narychlo snažila oficiálně manévry bagatelizovat s tím, že o nich československá strana oficiálně věděla.⁷³

Mise pokračuje

Mezitím se jednotliví vojenští představitelé Koněvovy mise „rozjeli“ po všech koutech československé vlasti, navštěvovali nejen vojenské útvary, ale i továrny, a chtěli se tak podle Plíhalové „...dostat do „kontaktní s masami“ a ověřit si znepokojující zprávy o postupující „plíživé kontrarevoluci“ v ČSSR.“⁷⁴

Mise měla tři hlavní skupiny. V čele první byl přímo Koněv, měla 12 členů a její „operační základnou“ byla Praha. Druhé, jedenáctičlenné skupině velel maršál K.S. Moskalenko a zaměřila do Bratislavy.

Třetí, pětičlenná skupina v čele s generálporučíkem M.I. Zaporožčenkem „zaútočila“ na Ostravsko.⁷⁵ V této skupině byl například příslušník 5. odd. hlavní politické správy, plukovník P. S. Čegodar, jenž měl svým československým protějškům, kteří nebyli o tak početné a dlouhé návštěvě informováni, vysvětlit účel návštěvy: „... přesvědčit se o skutečné situaci, pohovořit s pracujícími a příslušníky armády.“⁷⁶

V sobotu 11. května navštívil Koněv útvar Pohraniční stráže v Plané u Mariánských Lázních v doprovodu generálního inspektora ČSLA Šmoldase a velitele PS genmjr. K. Peprného. Podle Rudého práva se hovořilo mj. o otázkách obranyschopnosti obou států. Maršál Koněv měl vysoce hodnotit zejména kázeň a morálně politickou připravenost čs. pohraničnicků.⁷⁷

V neděli 12. května inspekce pokračovala. Delegace v čele s Koněvem navštívila dopoledne Závody I. S. Koněva v Kladně, kde se konal mítink pracujících, kladenskou radnici a odpoledne byl hostem na vojenském útvaru v Žatci.⁷⁸ Moskalenkova skupina navštívila Semtín u Pardubic a nejmenovaný vojenský svazek. Skupina A.S. Žadova navštívila vojenský útvar v Litoměřicích a Lovosicích. Leljušenkova skupina přijeli na inspekci do vojenského útvaru v Mostě a navštívila Závody československo-sovětského přátelství v Záluží u Mostu.⁷⁹

Zatímco Koněv se alespoň podle oficiálního obrazu nevyjadřoval příliš nebo spíše diplomatically, Moskalenkova návštěva Ostravy nám může napovědět, v jakém napětí maršálské inspekce probíhaly.⁸⁰

Zprávu o jeho návštěvě ostravského závodu III VŽKG můžeme vnímat jen v rovině oficiálních proklamací a ideologických klišé, nebo jako poměrně vypjatý „souboj“, v němž

⁷² Benčík, Operace "Dunaj", s. 34 – 35.

⁷³ Tamtéž, s. 35.

⁷⁴ Zdenka Plíhalová: Vojenské řešení Pražského jara 1968

<http://www.policie.cz/clanek/vojenske-reseni-prazskeho-jara-1968.aspx>

⁷⁵ Zdenka Plíhalová: Vojenské řešení Pražského jara 1968

<http://www.policie.cz/clanek/vojenske-reseni-prazskeho-jara-1968.aspx>

⁷⁶ Zdenka Plíhalová: Vojenské řešení Pražského jara 1968

<http://www.policie.cz/clanek/vojenske-reseni-prazskeho-jara-1968.aspx>

⁷⁷ Maršál SSSR I.S.Koněv mezi příslušníky armády, Rudé právo, 12.5. 1968, s. 1.

⁷⁸ Z návštěvy sovětské vojenské delegace, RP, 13.5., s. 1.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Z pobytu sovětské vojenské delegace, Rudé právo, 14. května 1968, s. 1.

obě strany „zaobalují“ do naučených kódů, hesel a proklamací ve skutečnosti nesouhlasná stanoviska. Zvláště v Moskalenkově případě některé jeho formulace mohly vyvolávat dojem otevřené hrozby, právě proto, že zazněly z úst vojenského představitele.⁸¹

Podle RP měl Moskalenko nejprve zdůraznit „...srdečné přátelství, které k našim národům chovají sovětští lidé.“ Hned ale připomněl, že SSSR se nemíní „...plést do našich vnitřních záležitostí,“ ale zdůraznil, že se „...u nás v poslední době objevily i některé názory, které k upevnění přátelských vztahů nepřispívají.“⁸²

Vypůjčil si českého klasika té doby, Julia Fučíka: „Proto je zapotřebí, aby naši pracující měli stále na paměti slova národního hrdiny J. Fučíka: Lidé, bděte!“ Dále Moskalenko naznačil, že v souvislosti s československým „...demokratizačním procesem“ se na Západě vyskytují hlasy, které by podle Moskalenka rády vrazily klín mezi naše přátelské země. To se jim nepodaří, ukončil tuto pasáž Moskalenko. Dále vzpomněl oběti poslední světové války: „Jen při bojích o Ostravu padlo přes 70 000 vojáků sovětských i příslušníků první čs. tankové brigády. V těchto urputných bojích byly téměř všechny tanky našich vojáků zničeny. Sovětské velení dalo našim jednotkám nové, aby mohly pokračovat v boji.“⁸³

Moskalenko se dále dovolával „...společně prolité krve, která natrvalo zpečetila svazky našich slovanských národů,“ a na závěr dodal, že „...nám /Československu/ v minulosti Sovětský svaz pomáhal, poskytně nám pomoc i dnes, kdykoli budeme potřebovat.“⁸⁴

Přítomní i organizátoři mítinku pravděpodobně Moskalenkova slova pochopili, a proto schválili závěrečnou rezoluci, podle níž „...pracující z VŽKG plně stojí za novým vedením KSČ při zachování dosavadního přátelství se SSSR a ostatními zeměmi Rezoluce žádá, aby sovětská vojenská delegace tlumočila poděkování národům SSSR za osvobození a ubezpečila je, že základem naší politiky je přátelství a věrnost ideám socialismu a komunismu, že nedovolíme, aby tyto vztahy byly narušovány.“⁸⁵

Koněv ve stejný den navštívil Plzeň - n.p. Škoda a odpoledne nespecifikovaný útvar Čs. lidové armády. Leljušenko navštívil tankový útvar v jižních Čechách.⁸⁶

Dne 14. května maršálové odletěli. Na letišti se s nimi rozloučili ministr obrany generálplukovník Dzúr a náčelník generálního štábu generálporučík K. Rusov.⁸⁷

Dzúr je při rozloučení podle RP požádal, aby „...tlumočili velení Sovětské armády bratrské pozdravy a odhodlání příslušníků ČSLA i nadále budovat naši armádu jako moderní, dokonale vycvičenou a stále připravenou hájit socialismus po boku ostatních socialistických armád.“⁸⁸

Průběh Koněvovy a Moskalenkovy mise provázely vyhrocené spory mezi sovětskými a československými veliteli. Podle generálního inspektora ČSLA, genpor. M. Šmoldase, se během návštěvy Moskalenkovy skupiny v Bratislavě na jedné večeři diskutovalo o politické

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Sovětská delegace odcestovala, RP, 15. května 1968, s. 1.

⁸⁸ Tamtéž.

situaci v Československu. Ze sovětské strany zaznívaly i odsudky ve smyslu kontrarevolučního vývoje a hrozby, že pokud to tak půjde dál, bude se SSSR vměšovat a zakročí. Podle Šmoldasova svědectví na to někdo z československé strany zareagoval v tom smyslu, že "... SSSR nás již jednou osvobodil a další osvobození pokládáme za zbytečné." Situace se vyostřila a teprve na Moskalenkův zákrok uklidnila.⁸⁹

Jedenáctého května 1968 Šmoldas spolu s I. Koněvem navštívili 12. brigádu pohraniční stráže v Plané. Šmoldas podle svých slov navrhl, aby se Koněv sám přesvědčil o tom, že československo-západoněmecká hranice je dobře střežena. Chtěl tím vyvrátit podle svých slov nařčení ze sovětské strany, že stávající československé vedení umožňuje odkrytí hranic se Západem.⁹⁰

Šmoldas tak reagoval na dopis, který den předtím, 10. května, zaslal předseda Rady ministrů A. Kosygin svému československému protějšku, předsedovi vlády Oldřichu Černíkovi. Vytýkal mu kromě jiného to, že západní hranice je ponechána prakticky bez krytí a toho mají využívat západní rozvědky a vysílají k nám tisíce diverzantů.⁹¹ Koněv to poprvé odmítl údajně s tím, že si chce oddechnout a zarybařit si, ne „pracovat“. Podle Plíhalové „...došlo k ostřejší výměně názorů“. I druhou nabídku na inspekci Koněv odmítl a s ním i další členové delegace s tím, že podle Plíhalové „...hranici navštívili při oslavách 50 let sovětské armády (únor 1968) a situaci znají.“⁹²

Druhé svědectví zaznamenal historik Karel Sieber 26. ledna 2004.⁹³ Generálporučík Stanislav Procházka popsal inkriminovanou návštěvu. Podle Procházky ji vedl Moskalenko. Kromě něj a Koněva si vzpomněl ještě na generálplukovníky Lejušenko a Žadova. Procházka podle svých slov osobně doprovázel Koněvem na návštěvě v Plzni, kde navštívili 19. divizi a Škodovku. Tam se Koněv podle Procházky Koněv „...velice zajímal o názory lidí, hovořil s dělníky, prostě chtěl slyšet názor, jaký je.“ S Žadovem pak Procházka navštívil litoměřickou ženijní brigádu, kde podle něj generál Žadov „...vyjadřoval svoje názory v tom smyslu, že tento rajon osvobozoval v roce 1945, proto je velmi rád, že ho může navštívit.“ Procházka celou misi zhodnotil jako „...takový ... průzkum, zjistit, jaká je situace v armádě, jaká je situace v civilním sektoru.“⁹⁴

Maršál Grečko vyhrožuje

Poslední „maršálská“ návštěva byla asi vzhledem ke svým dopadům nejzávažnější. Bylo o ní rozhodnuto 13. května.⁹⁵ Vedli ji ministr obrany maršál A.A. Grečko a náčelník Hlavní politické správy Sovětské armády A.A. Jepišev, o jejichž příletu informovalo Rudé právo 17. května.⁹⁶ Cílem návštěvy bylo podle oficiálního sdělení seznámit se „...s novým vedením Čs. lidové armády, vyměnit si zkušenosti...“ a pak poněkud obecně „... projednat otázky, které

⁸⁹ Benčík, Operace "Dunaj", s. 32.

⁹⁰ Dopis A. N. Kosygina z 10. 5. 1968.

⁹¹ Benčík, Operace "Dunaj", s. 35.

⁹² Zdenka Plíhalová: Vojenské řešení Pražského jara 1968

<http://www.policie.cz/clanek/vojenske-reseni-prazskeho-jara-1968.aspx>

⁹³ Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pact Oral History Interviews with Czechoslovak Generals Rozhovor s gen. por. Ing. Stanislavem Procházkou ve Mladé Boleslavi 26. ledna 2004,

<http://www.php.isn.ethz.ch/lor1.ethz.ch/collections/colltopicceb3.html?lng=en&id=16849&navinfo=15706>

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Pichoja, R. G. Sovetskij Sojuz, s. 283.

⁹⁶ Delegace Sovětské armády do ČSSR, Rudé právo, 17.5. 1968, s. 1.

zajímají obě strany.“⁹⁷ Skutečným cílem bylo podle Plíhalové „... seznámení se s postoji politických a armádních špiček a o zajištění velitelsko-štabního cvičení ŠUMAVA.“⁹⁸

Když delegace přijela, uvítali ji na letišti ministr obrany Dzúr, tajemník ÚV KSČ J. Lenárt, náměstek ministra zahraničních věcí ing. J. Bušniak, náčelník Hlavní politické správy ČSLA generálmajor E. Pepich a generalita Čs. lidové armády.⁹⁹ Byli tam i velvyslanec S.V. Červoněnko a představitel spojeného velení armád států Varšavské smlouvy v ČSSR generálplukovník A.M. Kuščev.

Grečka a Jepiševa přijal prezident Svoboda. Pak se sovětská delegace odebrala na Olšanské hřbitovy uctít památku padlých sovětských vojáků. Položili také věnec k hrobu Neznámého vojína na Vítkově.¹⁰⁰ Odpoledne pak jednaly obě delegace na ministerstvu obrany. Oficiálně se podle RP potvrdila naprostá shoda ve všech zásadních otázkách, především v názorech na poslání a výstavbu armád a jejich vzájemné vztahy.¹⁰¹

Nicméně hned v dalších řádcích RP informovalo o stanoviscích sovětské delegace, které "naprostou shodu" ne úplně potvrzovaly. "Sovětští představitelé přitom zdůraznili, že řešení problémů Čs. lidové armády je vnitřní záležitostí Československa. Poukázali však i na některé protisovětské projevy v našem tisku i ve veřejnosti. Podle jejich názoru nepřispívají k utužení tradičního přátelství, které se vytvářelo ve společném boji proti fašismu."¹⁰²

Jestliže oficiální informace dramatický průběh jednání jen naznačovaly, podle Benčíka svým obsahem i průběhem měla tato jednání nesrovnatelně dramatičtější průběh a „...mnohdy doslova šokovala i největší přátele stoupence SSSR.“¹⁰³

Grečko údajně vystupoval ostře a militantně a bylo podle něj nepřípustné, aby Československo svým vnitřním rozkladem oslabovalo Varšavskou smlouvu. Podle československých generálů, kteří se účastnili jednání, nešlo o žádnou "...seriózní diskuzi dvou rovnoprávných partnerů, ale především o jednostranný monolog sovětských představitelů, v němž suverénně a kategoricky posuzovali vývoj v Československu jako kontrarevoluční a obviňovali čs. vedení i velení čs. armády z neochoty a neschopnosti postavit se kontrarevolučním silám na odpor."¹⁰⁴

Grečka přijal v pondělí i Dubček s Černíkem. Beseda byla "...velmi srdečná a otevřená. Ve všech diskutovaných otázkách byla plná jednota názorů."¹⁰⁵ Na konec uspořádal Grečko oběd na velvyslanectví na počest československé generality. Přítomni byli ale i Dubček, Černík, Smrkovský, Kapek, Císař, Kolder, Lenárt, Pudlák a Sádovský. Oběd samozřejmě oficiálně proběhl v "...srdečném a přátelském ovzduší,"¹⁰⁶ ale podle svědků Grečko kritizoval vnitřní rozklad Československa a oslabení bezpečnosti Varšavské smlouvy. Přítomný Ota Šik to

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Zdenka Plíhalová: Vojenské řešení Pražského jara 1968

<http://www.policie.cz/clanek/vojenske-reseni-prazskeho-jara-1968.aspx>

⁹⁹ Přijel delegace Sovětské armády, Rudé právo, 18.1. 1968, s. 1.

¹⁰⁰ Sovětská vojenská delegace u presidenta republiky, Rudé právo, 19. května 1968, s. 1.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Benčík, Operace "Dunaj", s. 38.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Přijetí sovětské vojenské delegace, RP, 21.5., s. 1.

¹⁰⁶ Oběd na velvyslanectví SSSR, 22.5., s. 1.

přirovnal k chování anglických důstojníků během koloniální správy a jejich chvástání před domácími knížaty.¹⁰⁷

Procházka na tuto návštěvu také vzpomínal. S Grečkem podle svých slov „...chvilku mluvil“ a ten mu měl odpovědět: „Vsjo charašo /Všechno v pořádku/.“ Situaci, kdy se sovětské vedení snažilo intenzivně získávat informace o probíhající situaci, hodnotí takto: „Tak měli zprávy různé. Chodily zprávy tendenční a chodily zprávy, které se požadovaly, do Sovětského svazu. A ti agenti, kteří sem přijížděli jako různí obchodní zástupci, ti měli za úkol mapovat. Tak na základě toho byl názor ... Tito takzvaní vojenští experti, ti měli zjistit, jaká je situace v armádě, jaká je nálada v armádě. Bohužel podle mého názoru nedovedli tak ohodnotit situaci, že skutečně ta armáda byla zasažena šedesátým osmým rokem, tím vývojem.“¹⁰⁸

Post scriptum I.

Mimochodem, Grečkovo „vsjo chorošo.“ Třináctého května A.A. Grečko informoval politbyro o výsledcích návštěvy delegace Ozbrojených sil SSSR v Československu. Z kontextu vyplývá, že Grečko referoval pouze o své návštěvě, ale je možné, že shrnoval informace získané i z předchozích návštěv. Podle Grečka byla československá armáda v rozkladu, neplnily se příkazy, armáda schůzovala, tisk ČSLA se prohlásil nezávislým na velitelstvu, divize na hranicích se SRN byly doplněny jen na 40 až 50 procent stavu.¹⁰⁹

Post scriptum II.

Ze zmiňovaného projektu rozhovorů s československými generály, které vedl historik Karel Sieber, ještě jeden výňatek, v němž figuruje Koněv. Ten ale také osvětluje ve zkratce vztah mezi československou a sovětskou generalitou. Na Siebrovu otázku k charakteristice některých sovětských velitelů, se podle Jozefa Jančára sovětské generály chovali „...velmi slušně.“ A v tomto smyslu jej překvapil Koněv, jenž se ukázal jako „... velmi kulturní, vzdělaný a prostě překvapil mě velmi příjemně.“ Negativně naopak hodnotil maršála Pavla Fjodoroviče Batického, jenž v rámci Varšavské smlouvy odpovídal za protivzdušnou obranu.¹¹⁰ Podle jeho slov to byl „...jediný chlap, kterého já jsem neměl rád, protože byl velmi arogantní a takový ... člověk, který podceňoval ... Akorát si vzpomínám třeba na jednu takovou ... když po tom vstupu vojsk přišel a ... a já jsem ho doprovázel a organizoval jsem mu tam lov medvěda, v Nízkých Tatrách. A on řekl: My vás tak milujeme, že vás nikomu nedáme.“¹¹¹

Koněv podruhé

Tím ovšem Koněvovo angažmá v československých záležitostech v roce 1968 neskončilo. Zde je potřeba si ovšem položit otázku, jaký byl Koněvův názor na obrodný proces. Dá se to

¹⁰⁷ Pauer, Jan. Praha 1968: vpád Varšavské smlouvy: pozadí, plánování, provedení. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004. s. 91.

¹⁰⁸ Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pact Oral History Interviews with Czechoslovak Generals Rozhovor s gen. por. Ing. Stanislavem Procházkou ve Mladé Boleslavi 26. ledna 2004, <http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopicceb3.html?lng=en&id=16849&navinfo=15706>

¹⁰⁹ Pichoja, R. G. Sovetskij Sojuz, s. 284 – 285.

¹¹⁰ Fidler, Za víru, vládce a vlast, s. 43.

¹¹¹ Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pact Oral History Interviews with Czechoslovak Generals Rozhovor s gen. por. Ing. Jozefem Činčárem v Praze 26. srpna 2003, <http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic258.html?lng=en&id=16705&navinfo=15706>

vůbec zjistit? Pomoc nám mohou jeho příbuzní, kteří představují zcela jiný typ svědectví, na rozdíl od oficiálních dokumentů.

Důležité svědectví o Koněvově roli v roce 1968 poskytuje jeho vnučka Jelena Koněvová.¹¹² Nejprve je třeba podotknout, že se k jeho poválečným aktivitám staví apologeticky. Podle ní v čele vojsk intervenujících v roce 1956 „zabránil občanské válce“ a v Berlíně zase zabránil „světové válce“. Správně ale připomíná, že její děd berlínskou zeď prostě nepostavil a že to nebylo v jeho kompetenci a jako voják byl vázán přísahou.

K jeho roli v roce 1968 nejprve zdůrazňuje, že již nebyl součástí rozhodovací okruhu, nebyl součástí „mocných“. Což ovšem není úplně pravda – podle oficiálních životopisů byl členem ÚV KSSS až do své smrti v roce 1973 a některé jeho medailony uvádějí, že od roku 1962 byl členem skupiny generálních inspektorů armády.

Dodává navíc, že se nijak nepřátelil ani s Brežněvem, ani s Grečkem. Tento argument zdůrazňuje ve své nejnovější Koněvově biografii i Sergej Michejenko, jenž se ale v tomto také spoléhá především na svědectví Koněvových příbuzných.¹¹³ Ponechme opět stranou Michejenkovo hodnocení událostí roku 1968 jako „krize v našem socialistickém táboře.“¹¹⁴

Michejenko opomíjí Koněvovu návštěvu Československa v květnu 1968 a Koněva v tento rok situuje jako důchodce, který události pouze sleduje – čte noviny a poslouchá rozhlas.¹¹⁵

Koněv podle něj již nepatřil ani mezi osoby s rozhodovací pravomocí, ale ani ty, kteří měli přístup k „jiným“ informacím než normální smrtelníci (z titulu svých zásluh například). Autor to demonstruje na faktu, že mu již nebyl doručován neoficiální informační bulletin TASSu, určený omezenému okruhu lidí z nomenklatury.¹¹⁶

Hlavním zdrojem informací o tom, co se děje, byli podle Michejenka jeho bývalí frontovní druzi, kteří ještě byli v aktivní službě v armádě nebo na ministerstvu obrany. Naznačuje, že jeho hlavním zdrojem mohl být náměstek ministra obrany, Kirill Moskalenko, jenž byl Koněvovým sousedem. Podle svědectví Koněvovy dcery Natalie, z jejíhož svědectví Michejenko čerpá, se u Koněvů často scházeli generálové a maršálové a probíral, co se děje na „Západě“.¹¹⁷

V rozhovoru pro Prague Express Jelena sice nezmiňuje jeho návštěvu Prahy v květnu 1968, ale připomíná další důležitou epizodu, tentokrát ze srpnových dní. Během okupace Československa se měl podle ní Koněv účastnit v Charkově oslav 45. výročí osvobození města v roce 1944. Když tam byl, měli mu zavolat (nespecifikuje kdo), a požádali ho, aby se vrátil do Moskvy. Dokonce za ním vyslali letadlo. Když letadlo přistávalo, ukázalo se podle Jeleny Koněvové, že současně přistává i letoun s prezidentem Ludvíkem Svobodou, jenž přiletěl na jednání i „...za Dubčekem.“

¹¹² Vnučka maršala Koněva: Davajte toržestvenno provodim pamjatnik v Moskvu!, <https://prague-express.cz/society/182-main-news/56282-2015-05-06-06-55-38>

¹¹³ Sergej Michejenkov, Koněv. Soldatskij maršal, Molodaja gvardija, Moskva, 2013.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž.

Podle Jeleny Koněvové na letadlo s prezidentem Svobodou čekali na letišti prakticky všichni členové politbyra a Koněv podle ní tam byl také se svojí ženou a mladší dcerou. Když ho Svoboda uviděl, přišel k němu. Objali se, prohodili pár slov, neboť se podle Koněvové dlouho neviděli, a pak se Svoboda vydal k ostatním politikům a oficiálním představitelům země.¹¹⁸

Koněv potřetí

Koněv byl dvakrát ženat. Z jeho prvního svazku s Annou Vološinovou vzešly dvě děti, dcera Maja a syn Gelij, a z druhé svazku s Antoninou Vasiljevnu dcera Natalija.

A právě Maja byla pravděpodobně rodinným „rebelem“. U Koněvů totiž podle Michejenka docházelo k názorovým střetům, respektive v rodinném kruhu zaznívaly názory, které zřejmě maršála Koněva nepotěšily a kolidovaly s jeho životní zkušeností i světonázorem.

Maja měla vstup vojsk do Československa přímo nazvat agresí a dokonce hájila a schvalovala demonstraci „sedmi statečných“ na Rudém náměstí. Maja se totiž velice dobře znala s Larisou Bogorazovou. Michejenko na základě Nataliina svědectví dovozuje, že podobných rozhovorů mezi otcem a dcerou nebylo málo a že končily „vyšováním hlasu“, nicméně jejich vztah to nemělo nijak významně poznamenat. Koněvova druhá žena do těchto debat nezasahovala a s Majou měla vřelý vztah. Stojí za připomenutí, že Majina dcera a Koněvova vnučka Anna Archipovová vystudovala Vojenský institut se specializací vojenský tlumočnick. A do roku 1992 sloužila u Střední skupiny vojsk v Československu. Nyní vede cestovní agenturu a žije v Moskvě.¹¹⁹

Koněv počtvrté

Zbývá ještě dopovědět poslední příběh ve vztahu mezi Koněvem a Československem. Jiří Fidler zastává názor, že si Koněv „...dosah své činnosti v květnu 1968 aspoň zčásti uvědomoval.“

V květnu 1970 mu měla být udělena Zlatá hvězda Hrdiny ČSSR. Slavnostní akt se konal 5. května, ale Koněv nepřijel. Proto mu ji 11. května 1970 v Moskvě odevzdal premiér Štrougal, nicméně to bylo podle Fidera spojeno s diplomatickým „políčkem“, neboť podle protokolu byl nejprve vyznamenán I. I. Jakubovskij (jenž byl v květnu 1945 Koněvovým podřízeným) a pak teprve Koněv: „Jinak než takovýmto diplomatickým odsudkem nemohli pražští normalizační vládcové vyjádřit maršálu Koněvovi své zklamání, že se nezúčastnil jejich ideového divadla.“¹²⁰

Fidler proto spekuluje, že „... z Koněvovy strany šlo pravděpodobně o určité morální prozření. Lze se jen domnívat, že 21. srpen 1968 byl pro něho obrovským morálním šokem, což ostatně přiznávali i další již penzionovaní maršálové a generálové. /.../ Neúčast na pražských oslavách v roce 1970 byla maximem, jehož se při protestu odvážil. Je také pravděpodobné, že československé vedení jeho postoj pochopilo, což se nakonec projevilo v diplomatické urážce, když byl v Moskvě dříve než on vyznamenán jeho bývalý podřízený. Zdá se, že obě strany touto němohrou vyjádřily v maximální míře svá zklamání.“¹²¹

¹¹⁸ Vnučka maršála Koněva: Davajte toržestvenno provodim pamjatnik v Moskvu!, <https://prague-express.cz/society/182-main-news/56282-2015-05-06-06-55-38>

¹¹⁹ Michejenkov, Koněv.

¹²⁰ Fidler, Osvoboditel, s. 190.

¹²¹ Tamtéž.

Pro takové tvrzení ale není příliš důkazů. Nejenže nevíme, zda se nějak vymezil vůči srpnové intervenci, ale musíme se zeptat, proč ho nacházíme mezi členy sovětské delegace, která od 21. února do 1. března 1969 jednala v Moskvě s československou vojenskou delegací?¹²²

A proč byl Koněv, společně s Grečkem, Jakubovským a Moskalenkem, i mezi sovětskou delegací, která dvacátého října 1969 večeřela s československou delegací na nejvyšší úrovni?¹²³

¹²² 47. 1969, /1. březen/, Praha. – Zprávy o návštěvě představitelů československé armády v SSSR ve dnech 21. února až 1. března a o sovětských názorech na situaci v Československu, které předložila československá delegace vojenské radě ministerstva národní obrany, in: VHA, f. MNO/VR MNO, 1969, 1/3-9. – Strojopis A4, 19 s. cit podle PECKA, Jindřich, ed., BENČÍK, Antonín, ed. a PAULÍK, Jan, ed. Vojenské otázky československé reformy 1967-1970: srpen 1968 - květen 1971. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 1999. 387 s. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; Díl 6 / 2. sv., s. 173 – 178.

¹²³ Postanovlanie Politbjuro CK KPSS „O meroprijatijach v svjazi s priedzdom v SSSR partijno-gosudarstvennoj delegacii ČSSR“ (13.10. 1969), s. 594 – 600. in: Čechoslovackij krizis 1967-1969 gg. v dokumentach CK KPSS. Moskva: ROSSPEN, 2010.